

partnere eszmei irányelveit és öncélú tudományszemléletét. Időrendben a legfrissebb írásként ez került befejezésül a kötetbe, amihez itt — a vita kontextusából kiragadva — egy rövid megjegyzés kívánkozik. Hódi a „Pozitivizmus és humanizmus vitája” alcímet adta válaszának, amelyben részletesen jellemzi a két egymással nehezen összeegyeztethető világlátás motívumait. Eközben nem kerüli el a személyeskedés csapdáit sem, mert érintett félként ezt a szakmai presztizsvesztés veszélye nélkül nem is teheti. Ugyanis Hódi mindvégig saját személyében is veszélyeztetve érzi azt az ügyet, amely mellett eddigi munkásságával hitet tett: egy következetes emberi elkötelezettséget az újat és jobbat akarás mellett.

A kötetben az eddig említetteken kívül két könyv kapcsán íródott reflexzió és három tanulmány szerepel az elidegenedés, ill. a konfliktusok köréből. A könyvek (Susan Sontag: *A betegség mint metafora*, és Bókay-Jádi-Stark: *„Köztetek lettem én bolond...”* Sors és vers József Attila utolsó éveiben) létélményt rekonstruáló kísérletek, amelyekben a szerzők a betegség és a hozzájuk kapcsolódó előítéletek viszonyát elemzik. Hódi mindkét esetben kritikai észrevételeivel gazdagítja a szerzők következtetéseit, ill. rámutat a kérdésfeltevésben megnyilvánuló erényeikre, de egyoldalú szemléletmódjuk fogyatékoságaira is.

Az emberi kapcsolatok és az elidegenedés viszonyáról, és az emberi szükségletek elidegenedéséről szóló előadások részben Heller Ágnes munkáinak továbbgondolásából származnak.

Hódi Sándor — sorrendben ötödik — kötetében épp illúzióromboló szándékának kitartó vállalásával nem keltett csalódást eddigi munkáit ismerői körében.

VAJDA János

NÉPRAJZI ÖRÖKSÉGÜNKRŐL

Penavin Olga: *Néprajzi tanulmányok*. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1983

A közelmúltban jelent meg az *Értekezések, monográfiák* 7. kötete-ként Dr. Penavin Olga *Néprajzi tanulmányok* című gyűjteménye. A tanulmányokat a tragikus hirtelenséggel elhunyt tanítvány és munkatárs, dr. Matijevics Lajos válogatta. Az előszóban írja: „...terjedelmi okok miatt nem törekedhettünk teljességre, hanem igyekeztünk szem előtt tartani, melyik adalék jelent fontos lépést néprajzunk és népköltészeti kutatásunk fejlődésében...”, azaz a további kutatások számára. Az érdeklődő olvasót a tematikus egységekbe sorolt tanulmányok átte-

kinthetősége igazítja el a jól megkomponált kötetben, mely négy nagyobb részre oszlik.

Dr. Penavin Olga a jugoszláviai magyar népnyelv jeles kutatója és szakértője nyelvjárási gyűjtőútjain több mint három és fél évtizede jegyzi vagy mikrofonba mondhatja az értékes néprajzi adatokat, szövegeket. A kötet tanulmányai igazolják, hogy gyűjtőjük jó érzékkel a tizenkettedik órában menti meg (és további gyűjtésre ösztönöz!) néprajzi hagyományunk legkülönbözőbb műfajait, a közmondásoktól, szólásoktól kezdve a népballadák, népmesék, szokások, a népi étkezés, hitvilág, gyógyászat, meteorológia, archaikus imák, halotti búcsúztatók, lakodalmi rigmusok szövegéig. A 37 tanulmány méltóképpen mutatja be a jugoszláviai magyar néprajz sokrétűségét, az egyes vidékek: Bácska, Bánát, Drávaszög, Szlavónia és a Muravidék népköltészeti jellegzetességeit és nem utolsósorban képet ad a kutató gazdag folklorisztikai munkásságáról is.

A gyűjtemény első részének (*Hagyományok ébresztése*) két írásában sürget a továbbgyűjtésre, melyet megfelelő szakmai irányítással a tanulók is végezhetnek. Példa erre a topolyai néprajzi vetélkedő (1975), melyre igen értékes anyagot gyűjtöttek a diákok, sajnos azóta tíz év múlt el, anélkül, hogy megismétlődött volna népi hagyományaink értékeinek középiskolás szinten való gyűjtése-elemzése.

A második rész tanulmányai — *Néprajzi őrzőirat Dél-Bánáttól a Muravidékig* — megjelölik a kutató gyűjtési területeit; megismertetnek bennünket az említett vidékek jellegzetességeivel, az ott élő emberek problémáival, életével és mindezt a gyűjtő személyes kapcsolatai alapján. Ez a rész tulajdonképpen bemutatja, hol, milyen alanyoktól és milyen anyagot gyűjtött Penavin Olga, aki fáradhatatlanul járta be Jugoszlávia valamennyi magyarlakta vidékét. A dél-bánáti székely falvakról, a bácskai vidékekről, Baranyáról, a szlavóniai szigetmagyarságról (különös tekintettel Kórógyra), a Muravidék szellemi kultúrájáról kapunk képet, hogy a későbbiek folyamán (a harmadik részben, a *Népszokások, népi életmódban*) konkrét anyaggal igazolja e vidékek néprajzi gazdagságát. A *Szlavóniai hétköznapiakból* megismerjük a nők helyzetét (házasélet, szülés, gyermekágy, gyógyítás, rontás) a szlavóniai nagycsaládokban, olvashatunk a régi és mai lakodalmi szokásokról. A *jugoszláviai magyarok régi népi étkezéséről* című tanulmányból megismerjük vidékenként a legjellegzetesebb ételek használatát, készítési módját. Az étkezés mindig az étel készítő emberek szociális helyzetének, foglalkozásának a tükré. Ezért állíthatjuk, hogy az étkezés tájegységeként változik; Muravidéken ismerik és készítik a hajdinakását, a bácskai konyhában viszont sok étel alapanyaga a túró, a tejfel, a bánáti székelytelepek lakóinak viszont kedvenc étele volt a kukoricalisztból készült málé stb. Olyan hagyományos, régi ételeket ismerünk

meg, mint a rántásos tészta, kötött gombóc, csipásmálé, kálomista hurka, krumplicsipi, fenéken sült pogácsa, melyeket Baranya-Drávaszögben készítettek vagy a szlavóniai próhacsinge, csipödött gombóca, pujujúska, pérapöcs (krumplinudli). Az ismert bácskai ételek mellett a bánáti székelyek étrendje kínál még ételérdekeségeket, a pitán, alivánka, rántott pityóka, orda, kokonya stb. A különféle ételleírások mellett olvashatunk a nagypénteki, húsvéti, karácsony esti, lakodalmi és disznótoros étrendről is.

A gyűjtemény következő fejezetéből (*Folklór jellegű köznapi tudat, folklór jellegű tudományok*) megismerjük a népi meteorológia évszázados tapasztalatának tudományát. Az év valamennyi napjához fűződő észrevételek, tennivalók, szokások felsorolásával kapunk képet őseink és a természeti jelenségek viszonyáról. Jelentős tanulmány a *Népi gyógyászat Kórógyon*, melyben a gyógyítást végző személyekről, a gyógyításban felhasznált „gyógyszerekről”, és a gyógy módokról szerzünk tudomást. Külön vizsgálja a kutató az állatok és külön az emberek gyógyítására szolgáló praktikákat.

Penavin Olga kérdőív segítségével nyomoz Padén a sámánizmus után. Terjedelmes tanulmányban mutatja be Székelykeve népének hitvilágát és a Szlavóniában a halál és temetés körüli teendőket.

A negyedik részben (*Folklór irodalom*) olvashatjuk a megkerült regösének két változatát, egy hosszú tanulmányt a gombosi halotti búcsúztatók, imák, gyógyító ráolvasások archaikus szövegeiről. Ez utóbbiak rövid versikék, melyeket éppen a rövidségük miatt tartottak hatékonyaknak. A népballadákat a topolyai klasszikus és új balladák, valamint a kórógyi népballadák képviselik.

A *jugoszláviai magyar népmesék* című tanulmányban, mely az azonos címmel megjelent (1971.) kötet bevezetőjeként ismeretes, Penavin Olga szól a mesegyűjtés körülményeiről, a mesemondókról és a mesékről. Külön kiemeli a tehetséges mesemondó vojlovicai Kovács Juli nénit, de foglalkozik a török megszállás nyomaival népmesekincsünkben.

A gyűjtő figyelmét nem kerüli el a közmondások, szólások sokfélesége sem. Igyekszik bennük megvilágítani a társadalmi ellentéteket, hiszen a használók évezredek tapasztalatait foglalták szavakba röviden és találóan, kifejezve így a használók életének társadalmi, gazdasági, művelődési és tudati változásait.

A gyűjtemény végén egy folklór jellegű önéletírást olvashatunk; Dora Emil verses beszámolóját katonáskodásáról és Petőfi személyének folklorizálásáról a jugoszláviai magyarok emlékezetében.

Dr. Penavin Olga *Néprajzi tanulmányok* című gyűjteménye végérvényesen megdönti azt az állítást, hogy a jugoszláviai magyarságnak nem volt és ma sincs említésre méltó népköltészete. A népnyelv szakértőjének népköltészeti szövegei, ha gyakran „melléktermékként” is keletkez-

tek nyelvjárási gyűjtőútjai alkalmával, folklór irodalmunk jeles darabjai és egyben útmutatóul szolgálnak a további kutatáshoz.

A kötetben szereplő írásoknak és a szerző folklórisztikai munkáinak jegyzékét a gyűjtemény végén olvashatjuk.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

S Z Í N H Á Z

MADÁCH-KOMMENTÁROK

A zsinagóga. Itt zajlik a Ristić-panoptikum utolsó, ötödik felvonása.

Egy kislány szalad be a játéktérre, körbefut, megkerüli a fehér terítővel borított, hosszú asztalt, majd egy rabbi (Pataki László) lép a színre, körbesétál, felolvas néhány héber mondatot a kezében levő könyvből, mire a kislány — később megtudjuk: Anna Frank — megkérdezi: Ki vagy te? A válasz: aki az istennel és az emberekkel beszélget. Most már világos a kislány előtt: akkor te rabbi vagy, mondja. (Hol szerbhórvátul, hol magyarul szólal meg.) S mert a férfi valóban rabbi, felolvas a hagadából és elmondja, mi a macesz. Megjelenik Madách és Madáchné (Bicskei István és Daróczy Zsuzsa). Ők is körbesétálnak. Jön a magyar parasztgazdának öltözött Ūristen (Albert János). Madách megkérdezi: „Van-e jutalma a nemes kebelnek?”. Majd elhangzik a Panaszkodás és szabadulásért való esedezésésként ismert 38. szoltár. Madách újból kérdez: „Megy-e majd előbbre fajzatom?” Anna Frank naplójából idéz egy mondatot. Madáchné egy héber dalt énekel. (Szépen.) Közben Madáchcsal együtt a földre kuporodnak, az Ūr pedig palástjával takarja be őket, s elmegy. Befut egy matrőzruhás fiúcska, az asztal alá bújjik, a másik végén előbukkan — mintha Bergman *Fanny és Alexander* c. filmjéből érkezett volna, ott van egy szakasztott ilyen jelenet —, leveszi Madáchékról a leplet: amit álmodnak, megjelenik. A fiúcska az asztal végére ül, később megtudjuk, ő Daniel Cohn-Bendit, a 68-as diákesemények „vörös Dani”-ja. Váratlanul feltűnik

Madách-kommentárok. Rendező: Ljubiša Ristić. Segédrendező és koreográfus: Nada Kokotović. Dramaturgia: Dragan Klaić, Végel László, Sziveri János. Díszlet: Hupkó István, Bjanka Adžić Ursulov, Ljubiša Ristić. Jelmez: Bjanka Adžić Ursulov, Anna Atanacković. Zene: Lengyel Gábor, Murényi Mátyás. Szövegírók: Petar Albijanić, Csorba Béla, Dragan Klaić, Sziveri János és Tolnai Ottó. Szereplők: a Szabadkai Népszínház — Narodno pozorište mindkét társulatának tagjai, a szabadkai női kamarakórus, a nyugdíjasok kórusa, a Mladost művelődési egyesület tagjai, a Bosa Milicević és a Svetozar Marković iskolák diákjai.